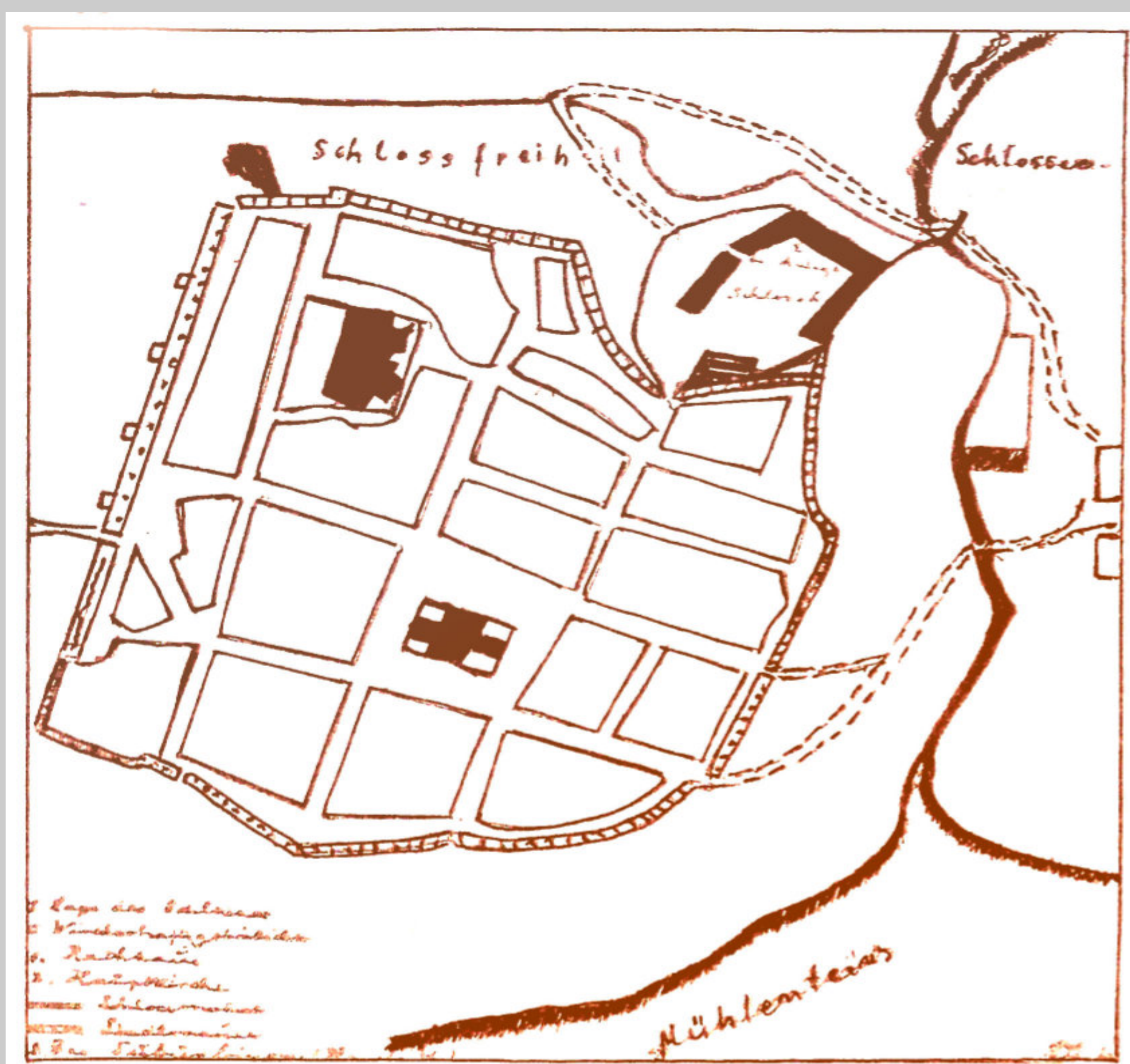

Z PRZESZŁOŚCI PRABUT

Prabuty założono na terenie należącym do pruskiego plemienia Pomezanów, na ziemi określonej mianem Resin. Na początku XIII w. prawdopodobnie funkcjonował w tym miejscu gród pruski, który w latach 30-tych tego stulecia zdobyli i zniszczyli Krzyżacy rozpoczynając w tym miejscu budowę zamku. Obok zaczęto wznosić miasto, a za oficjalną datę lokacji ośrodka uznaje się dokument wystawiony 30 maja 1330 r. przez biskupa pomezkańskiego Rudolfa (1321-1331), nadający miastu prawo chełmińskie z licznymi przywilejami.

Rekonstrukcja planu miasta z około 1400 r. Wg L. Schwam

Strategiczne usytuowanie nowego ośrodka, lokowanego na tzw. surowym korzeniu, na wyniesieniu pomiędzy jeziorami Liwieniec i Młyńskie, umieszczenie tutaj stolicy Diecezji Pomezkańskiej z siedzibą na zamku i obdarzenie Prabut rozlicznymi przywilejami, stymulowało rozwój gospodarczy ośrodka funkcjonującego w Państwie Krzyżackim, ale usytuowanego w dobrach będących własnością biskupa pomezkańskiego.

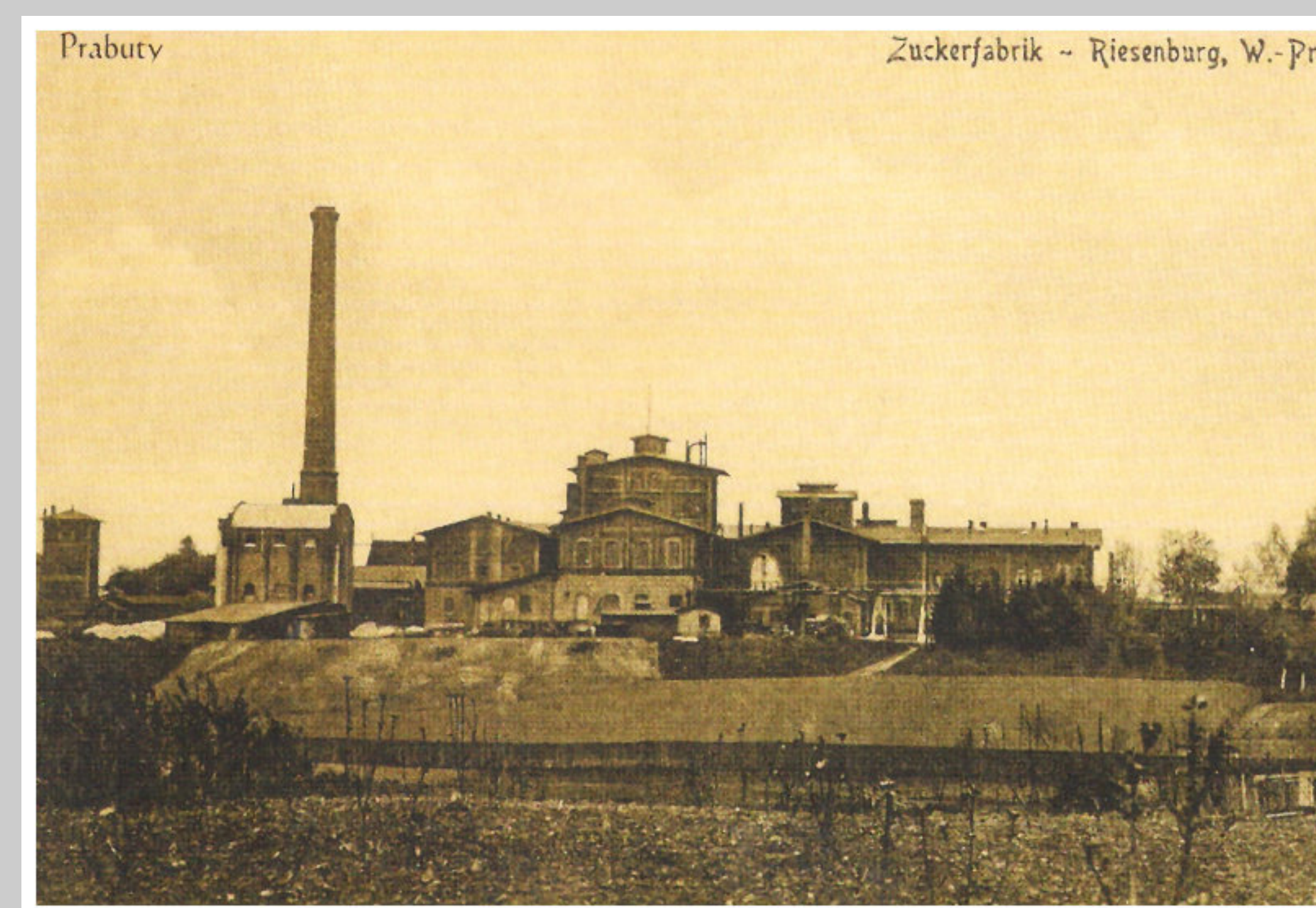

Panorama Prabut z 1595 r. Rysunek K. Hennenbergera od strony półn-wsch

Miało otoczono umocnieniami obronnymi, początkowo ziemnymi, później murowanymi, wokół których rozlokowały się 4 przedmieścia: Gniewskie, Kisielickie, Kwidzyńskie i Królewieckie; pełniące przede wszystkim funkcje gospodarcze. Znajdowały się tutaj m.in. rzeźnie, garbarnie, stajnie, młyn, cegielnie.

Chorągiew biskupa pomezkańskiego, Kraków

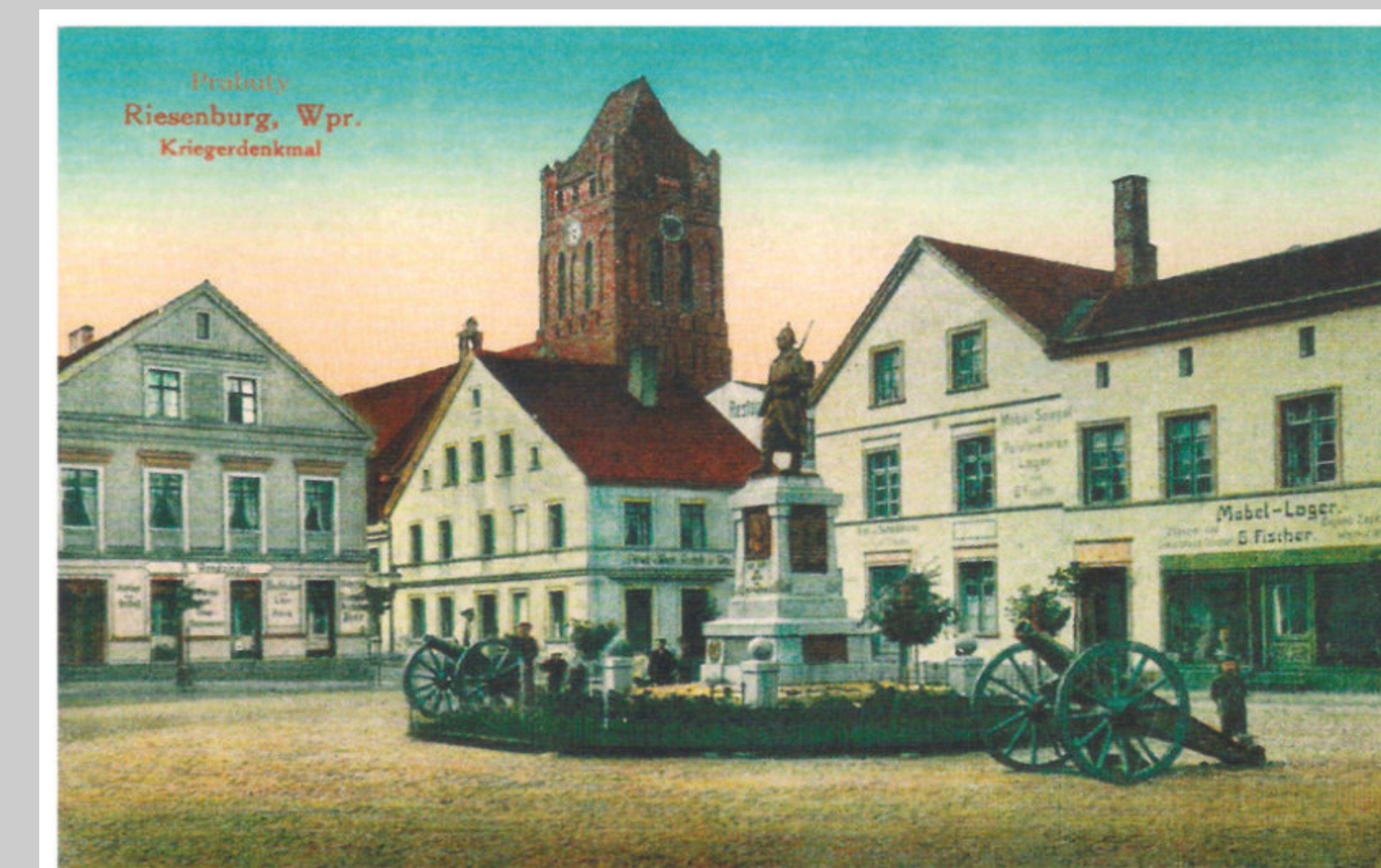
Cukrownia z 1883 r. Stan 1915 r.

Podczas toczących się wojen polsko-krzyżackich Prabuty często ulegały zniszczeniu. Mimo to miasto i prabucki zamek – będący cały czas siedzibą biskupów pomezkańskich – nadal pełniły znaczącą rolę, skupiając wokół siebie wybitnych przedstawicieli epoki, m.in. humanistów E. Stella, J. Dantyszka, E. Hessusa i przedstawicieli rodu zu Dohna.

Państwowe Gimnazjum Realne. Stan sprzed 1930 r.

Po sekularyzacji Zakonu w 1525 r. Prabuty włączono do Prus Książęcych, a dominującą religią w mieście stał się luteranizm. Wieloletnie wojny ze Szwedami w XVII w. w latach: 1626-1635 i 1655-1660 niszczyły materialnie i gospodarczo Prabuty, a wybuchające epidemie dziesiątkowały jego mieszkańców

1/ Zachodni fragment Prabut. Panorama z Bramy Kwidzyńskiej, ok. 1920
2/ Obecny Pl. Kościuszki (d. Wrangelplatz). Stan z 1916 r.

K

Prabuty. Dawna średniowieczna uliczka - obecnie ulica Długa. Stan 2021

Z PRZESZŁOŚCI PRABUT

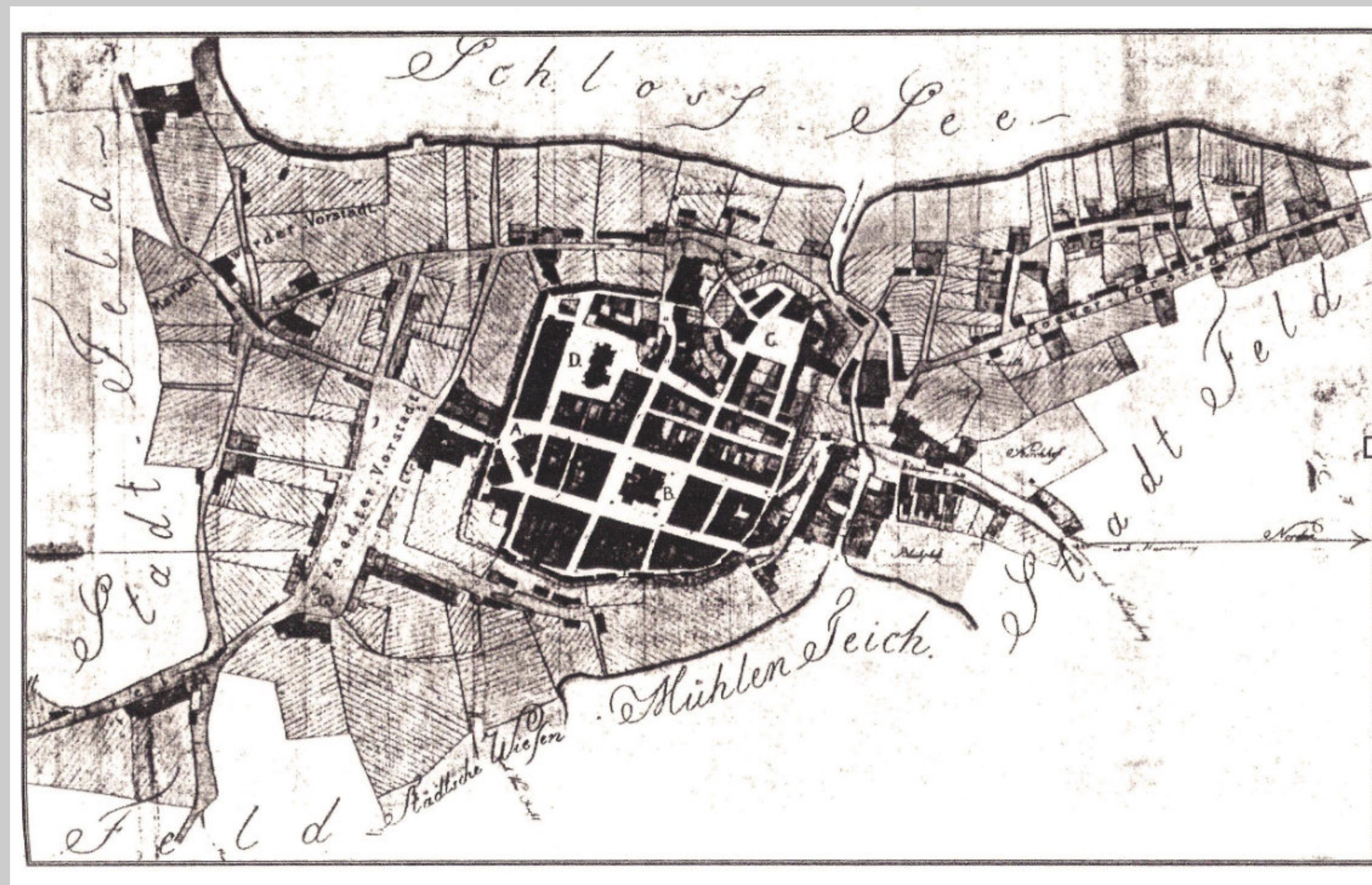
Wiek XVIII przyniósł Prabutom na przemian okresy spokoju, ale także działań wojennych (wojna siedmioletnia: 1756-1763), pożary i epidemie dżumy, która w latach 1709-1710 zmniejszyła liczbę mieszkańców miasta o 30%. Podczas pierwszego rozbioru Polski Prabuty zostały włączone do państwa pruskiego, a w wyniku nowego podziału administracyjnego weszły w skład utworzonej rejencji kwidzyńskiej.

Widok Prabut z 1684 r. od strony północnej. Wg Ch. J. Hartknoch

Pobyty wojsk napoleońskich (1812 r.) dotknęły miasto poważnymi zniszczeniami; m.in. w kościele parafialnym pw. św. Wojciecha funkcjonował lazaret. Po pożarach w latach 1816 i 1868 nastąpiły zmiany w rozplanowaniu miejskiej przestrzeni i zabudowie mieszczańskiej.

Wpołowie XIX w. zdecydowano o rozbiórce murów obronnych, z których zachowano tylko Bramę Kwidzyńską, przeznaczając ją na więzienie i wartownię.

Plan miasta z 1811 r. Wg K. J. Kaufmann

Panorama miasta od strony jeziora Liwieńiec. Stan z 1911 r.

Budowa linii kolejowej w latach 70-tych XIX w. połączyła Prabuty m.in. z Kwidzynem i Malborkiem i dalej z Gdańskim, Królewcem, Berlinem. Na początku XX-go stulecia wybudowano miejską gazownię; tym samym lampy naftowe oświetlające ulice zastąpiono latarniami gazowymi. Nowo wybudowana sieć wodociągowa swoim zasięgiem objęła całe miasto; natomiast system kanalizacyjny wykonano dopiero po pierwszej wojnie światowej. W Prabutach wybudowano również jeden z największych w Niemczech kompleks szpitalny dla pacjentów umysłowo chorych.

Południowo-zachodnia część rynku i przelatujący sterowiec. Stan z 1915 r.

Fragment miasta z kościołem p.w. św. Andrzeja. Stan z 1920 r.

Po zakończeniu II wojny światowej Prabuty znalazły się w granicach Polski. Niestety, znaczna część zabudowy Starego Miasta legła w gruzach podczas „wyzwalania miasta”. W ramach akcji porządkowania i estetyzacji miejskiej przestrzeni rozebrano istniejące jeszcze relikty dawnej zabudowy, a wzniesione w latach 60-tych XX w. i później „nowoczesne bloki” zmieniły diametralnie dawny układ urbanistyczny Prabut.

Południowo-zachodnia część miasta. Stan z 2021 r.

DZIEJE ZAMKU

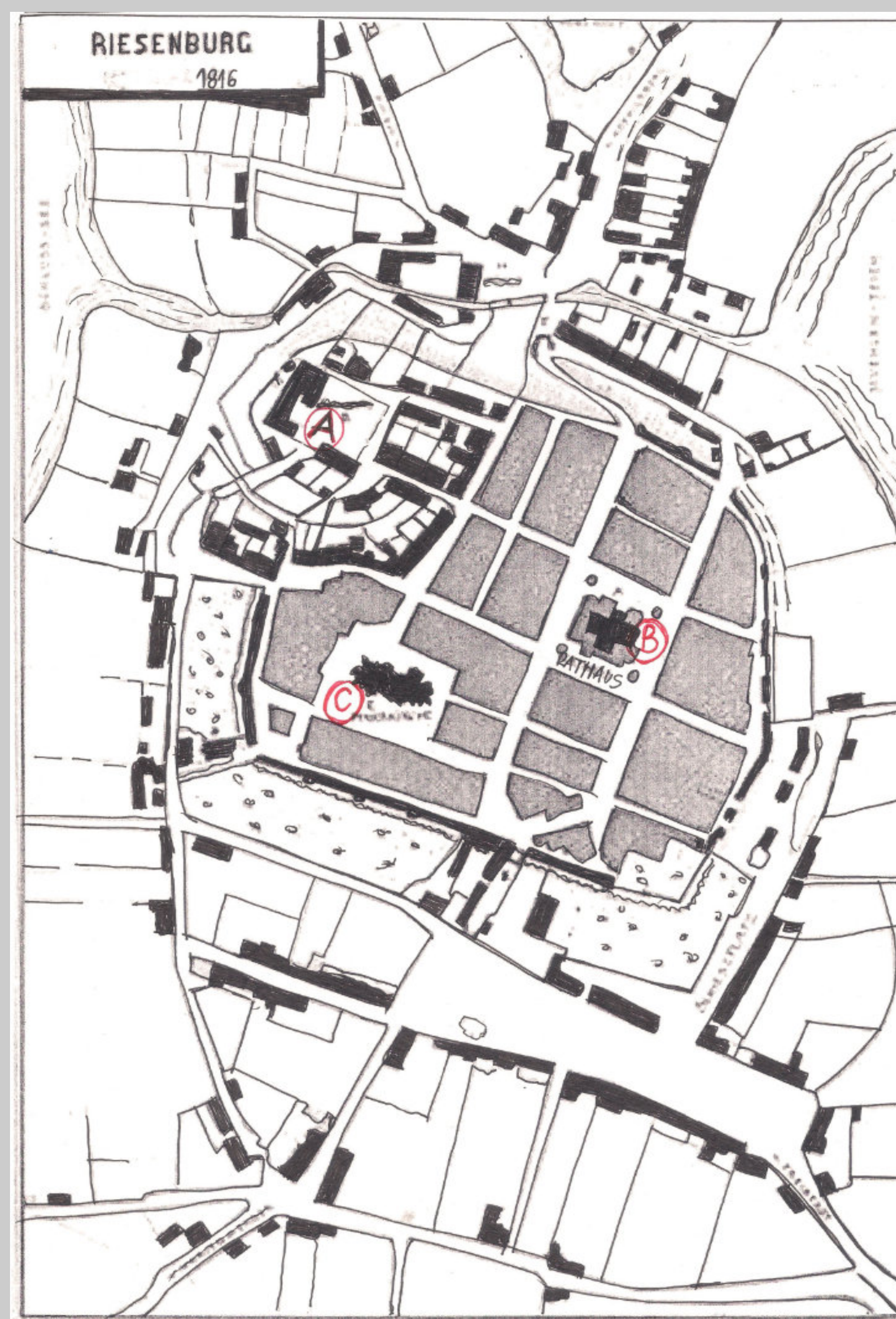
Zamek i miasto od strony pld-zach. Akwarela z Dziennika A. Boota

Na ziemiach określanych nazwą *Resin*, należących do plemienia Pomezanów funkcjonował pruski gród (?). Po jego zdobyciu przez Krzyżaków w 1236 r. rozpoczęto wznoszenie obronnej warowni. W 1243 r. nastąpił podział ziem pruskich na 4 diecezje i Prabuty znalazły się w wydzielonym dominium biskupów pomezkańskich, w obrębie państwa krzyżackiego. Budowę murowanego zamku rozpoczęto prawdopodobnie w 1276 r. za rządów biskupa Alberta, a znacząca rozbudowa zamkowego założenia miała miejsce w latach 30-40-tych XIV w.

Rekonstrukcja zamku i miasta. Widok od strony południowej. Wg Jackiewicz-Garniec, Garniec „Zamki państwa krzyżackiego w dawnych Prusach”

Plan miasta z 1816 r. A - zespół zamkowy; B - ratusz;
C - kościół parafialny p.w. św. Wojciecha

Zamek którego akt lokacyjny datowany jest na 30 maja 1330 r., usytuowany był po pñ-zach. stronie miasta. Po sekularyzacji zakonu krzyżackiego w 1525 r. zamek był główną siedzibą biskupów pomezkańskich, a podczas przynależności Prabuty do Prus Książęcych został jedną z rezydencji rodu von Hohenzollern. Czas świetności obiektu przypadał na początek XVI w. - na lata 1501-1527 – podczas rządów biskupa Hioba von Dobeneck; kiedy stał się wybitnym ośrodkiem skupiającym humanistów epoki, m.in. E. Stulora, E. Hesussa, J. Dantyszka.

Południowa część skrzydła zachodniego zamku.

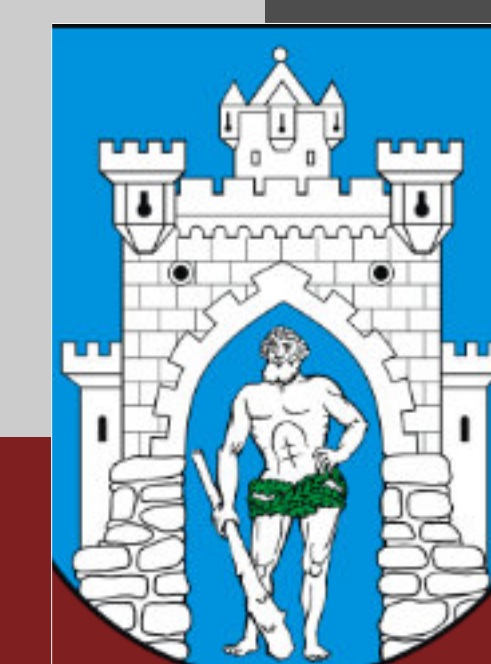
Fragment zewnętrznego zachodniego obwodowego muru zamku.

Podczas działań militarnych, m.in. w czasie wojen polsko-krzyżackich oraz szwedzkich, zamek był pldrowany, palony. Nie omijały jego mieszkańców epidemie, dziesiątkujące także ludność Prabuty. Kres jego działalności przyniosły potężne pożary w latach 1688 i 1787, które unicestwiły obiekt. W częściowo odbudowanych skrzydłach zamku umieszczono kosza, lazaret, a niektóre budynki przeznaczono na cele gospodarcze.

Do naszych czasów zachowały się: zewnętrzny mur całego założenia od strony zachodniej, fragment muru obwodowego zamku i piwnice skrzydła zachodniego i południowego. Obecnie na reliktach skrzydła południowego umieszczono makietę biskupiego zamku wykonaną przez pana Włodzimierza Wiśniewskiego.

Rekonstrukcja założenia zamkowego wykonana przez p. Włodzimierza Wiśniewskiego

ZAMEK, a ARCHEOLOGIA

Zamek w Prabutach założono na planie zbliżonym do czworokąta, którego skrzydło zachodnie – tzw. dom główny – było połączone z południowym i północnym, a dziedziniec zamykał mur kurtynowy wschodni. W narożnikach wybudowano wieże, a główny wjazd do zamku prowadził od strony południowej. Całe założenie było otoczone murami; podwójnymi od strony zachodniej.

Posiadamy jedynie trzy ryciny ukazujące panoramy zamku i miasta. Najstarszą jest rysunek C. Hennenbergera z 1595 r., drugą akwarela z Dziennika A. Boota z 1627 r., a trzecia pochodzi ze zbiorów Ch. Hartknocha z 1684 r. i właściwie jest powtórzeniem najstarszej. Ostatni pożar zamku w 1787 r. doszczętnie go zniszczył i zatarł jego obecność w panoramie miasta. Dlatego początki prabuckiego zamku okryte były aurą tajemniczości, a jego zagadki pomagają odkrywać badania archeologiczne.

Fragment fundamentu południowego muru obronnego zamku.

Fundament pieca chlebowego na międzymurzu zachodnim po zburzeniu zamku.

Południowo-zachodni narożnik murów obronnych. Rozpoczęcie prac archeologicznych.

W latach 2004-2008 prace prowadził dr Antoni Pawłowski, a w okresie 2010-2012 i 2014-2017 dr Grażyna Nawrońska. Wyniki ich prac pozwoliły na częściowe wyjaśnienie nieznanych faktów z przeszłości zamku.

Odkryto fundamenty wieży zachodniej i znajdujące się pod nią piwnice oraz część piwnic skrzydła południowego. Odsłonięto potężny fundament północnego skrzydła zamku z relikami krużganków; a także ustalono przebieg południowego muru kurtynowego. Nie udało się zlokalizować wschodniego muru kurtynowego ani danskeru, gdyż mogły się znajdować w miejscu obecnie niedostępnym do badań.

Południowo-zachodni narożnik zamku. Widok ogólny.

Południowo zachodni narożnik zamku. Relikty wieży.

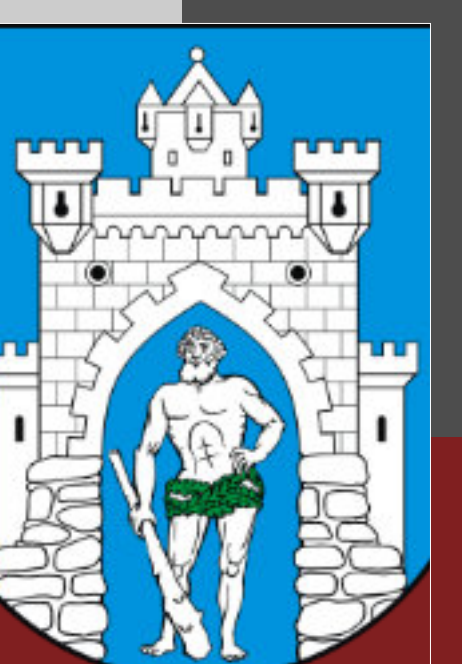

Fragment fundamentu krużganków północnego skrzydła zamku.

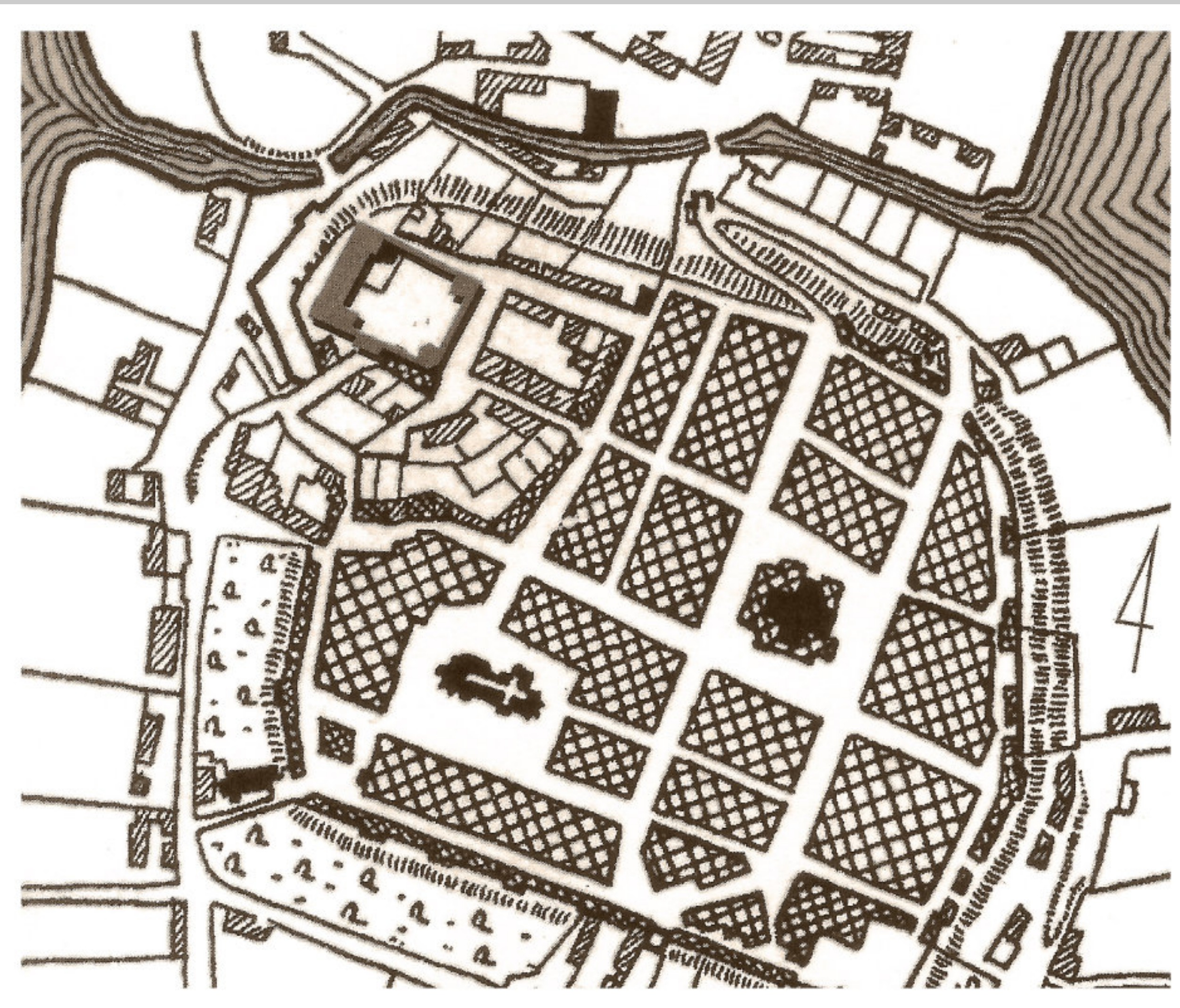

Podczas prac wykopaliskowych znaleziono wspaniały zbiór ceglano-architektonicznego, pochodzącego z wystroju siedziby biskupiej. Odkryto fragmenty kafli, ceramiki naczyniowej, przedmioty metalowe i szklane.

Prabucki zamek skrywa jeszcze przed nami wiele tajemnic.

ROZPLANOWANIE MIASTA

Plan Prabut z około 1810 r. Wg G. Dehio.

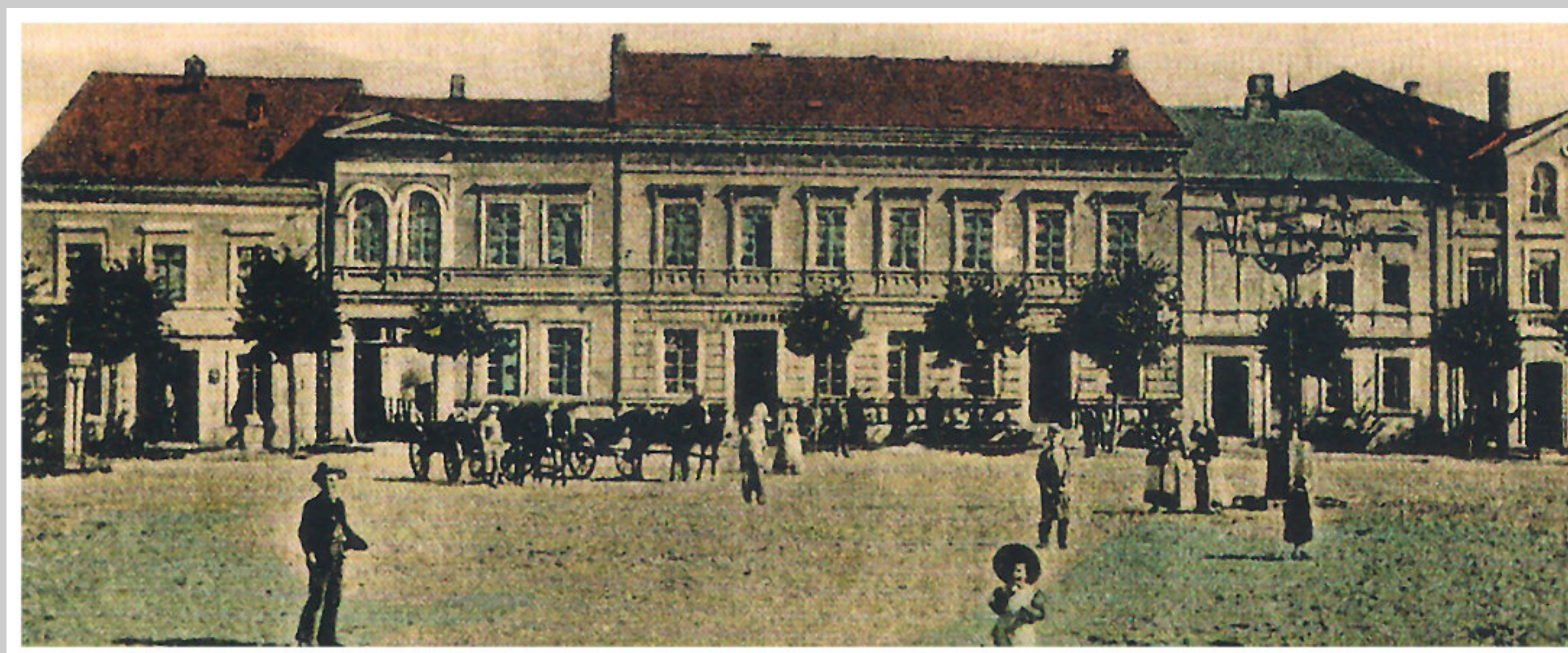
Prabuty. Brama Kwidzyńska.
Widok współczesny. Źródło: marienburg.pl

Prabuty. Brama Kwidzyńska. Stan z 1921 r.

Ulica Jagoty. Początek XX wieku.

Prabuty usytuowano na wzgórzu pomiędzy jeziorami Liwieniec i Młyńskie. Plan miasta zbliżony do kwadratu wyznaczał obszar otoczony umocnieniami obronnymi – początkowo – drewniano-ziemnymi, a od przełomu XV/XVI w. zastąpione kamiennymi-ceglanymi i czterema bramami. Do dziś z systemu fortyfikacji zachowała się tylko Brama Kwidzyńska. Przestrzeń miejską podzielono na bloki zabudowy z wydzielonymi wewnątrz nich działkami. Dwie główne osie komunikacyjne miasta wytyczono po obu stronach centralnie usytuowanego rynku. Przebiegały z północy na południe, a prostopadłe do nich rozmierzono pozostałe ulice. Przestrzenie między ulicami wypełniono działkami przeznaczonymi do wznoszenia kamieniczek.

Prabuty. Północna część rynku. Stan z 1905 r.

Prabuty. Północna część rynku. Stan z 2021 r.

W środkowej części miasta znalazło miejsce centrum administracyjno-handlowo-kulturowe Prabuty, w obrębie którego umieszczono najważniejsze obiekty: ratusz, rynek, obiekty gospodarcze, wagę. Kościół parafialny pw. św. Wojciecha wraz z otaczającym go cmentarzem i kaplicę pw. Najświętszej Marii Panny (obecnie Kościółek Polski) usytuowano w południowo-zachodniej części miasta.

Ratusz – wybudowany prawdopodobnie w połowie XIV w. na planie krzyża – to niezwykła budowla w mieście, symbol jego znaczenia i niezależności. Był siedzibą władz miejskich i ośrodkiem kreowania polityki, miejscem ogłaszania postanowień rady miejskiej; tutaj wykonywano niektóre wyroki sądowe, przechowywano broń; prowadzono również działalność handlową, m.in. warzono piwo. Zniszczony częściowo na początku XIX w. uległ spaleniowi w 1868 r. podczas pożaru miasta i nie został odbudowany.

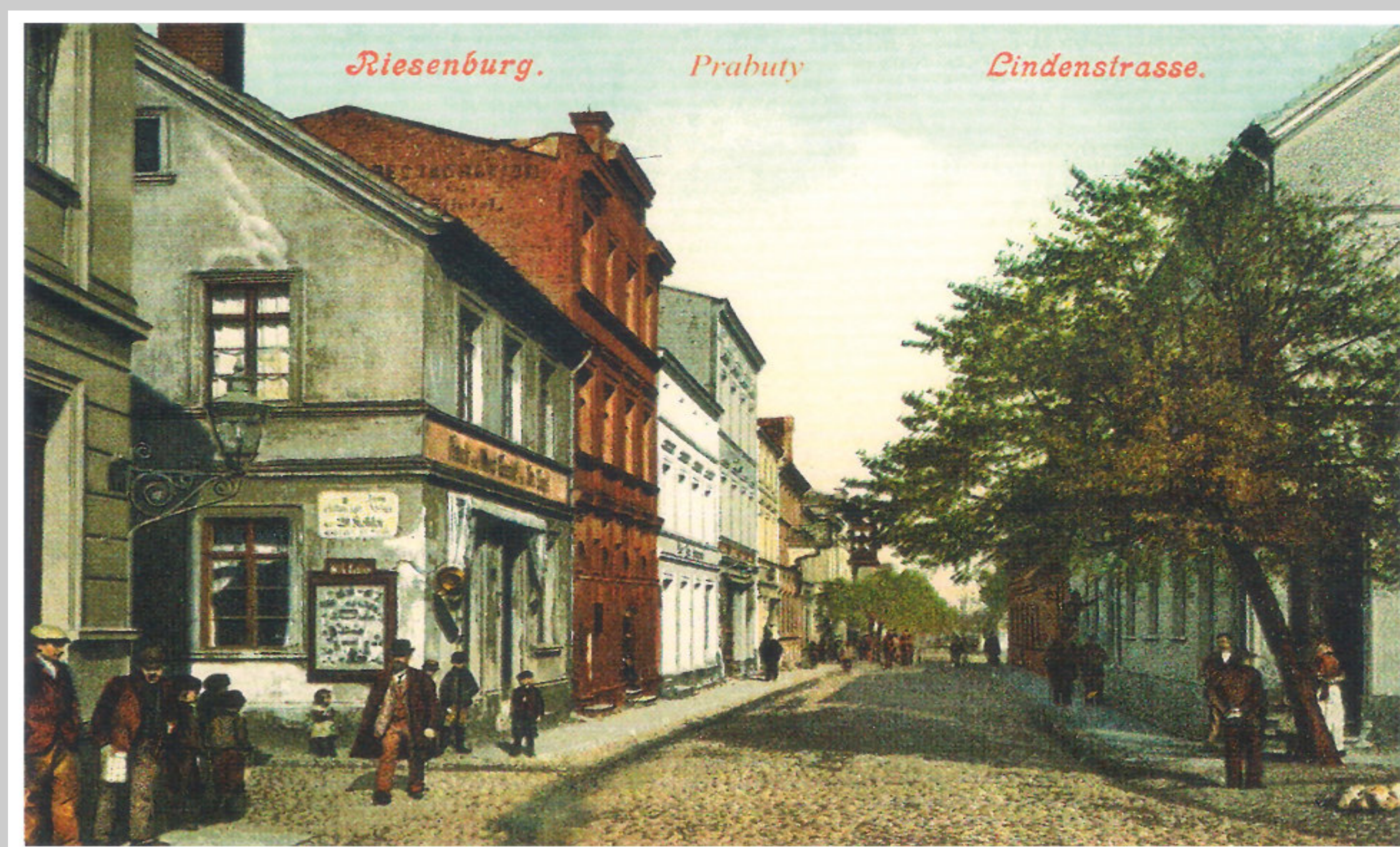
Prabuty. Ratusz i budynek browaru. Wg Zebrowski

Przestrzeń Prabuty w obrębie murów obronnych była podzielona na działki mieszczańskie. Ich przestrzeń wypełniała zabudowa mieszkalna, gospodarcza, obiekty infrastruktury miejskiej, np. studnie, latryny. Początkowo wznoszono domy drewniane, później zastąpiono je obiektami o konstrukcji szkieletowej (szachulcowej). Budowano także kamienice, co było uwarunkowane możliwościami finansowymi właścicieli.

Charakterystycznym elementem miast lokowanych od XIII w. w Państwie Krzyżackim były przedmieścia o charakterze gospodarczo-mieszkalnym. Poza murami miejskimi Prabuty znajdowały się cztery: Królewieckie, Gniewski, Kisielickie i Kwidzyńskie.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE PRABUCKICH KAMIENIC

Prabuty. Ul. B. Prusa (dawna Lipowa). Stan z 1916 r.

Ogromne zniszczenia jakie dotknęły Stare Miasto w Prabutach w 1945 r. i późniejsza rozbiórka ruin, spowodowały unicestwienie dawnej zabudowy miejskiej. Odbudowa miasta w stylu „socrealistycznej architektury” zatarła częściowo dawną siatkę ulic i podziały bloków zabudowy na działki. Powstały duże „nowoczesne bloki” będące w tamtych czasach „potrzebą chwili” – zapewnienia mieszkań prabucianom.

Prabuty. Ul. B. Prusa. Stan z 2019 r.

Dobrze się stało, że w niektórych rejonach Starego Miasta na niezabudowanej dotychczas przestrzeni można było przeprowadzić przedinwestycyjne badania wykopaliskowe.

Wyprzedzające prace archeologiczne zrealizowano w południowej pierzei rynku, w bloku zabudowy po wschodniej stronie kościoła p.w. św. Wojciecha i w obrębie ul. Jagotty – w bezpośrednim sąsiedztwie zamku.

Odkryte relikty zabudowy mieszczańskiej datowane na okres od XVIII do połowy XX w. są doskonałym źródłem mówiącym nam o wielkości dawnych budynków, poszczególnych etapach ich wznoszenia i ich usytuowaniu w obrębie działek. Zaznają nas ze stosowanymi technikami budowlanymi i materiałami użytymi do budowy – kamień, cegła, zaprawy.

Prabuty. Ul. B. Prusa. Odsłanianie fragmentów piwnic kamienic nr 76-79.

Odsłonięte piwnice dawnych domów, klatki schodowe, wewnętrzne korytarze, pozwalają nam chociaż częściowo odtworzyć minioną zabudowę ukrytą dotychczas pod ziemią. Ogromnie wzbogacają naszą wiedzę o budownictwie w dawnych Prabutach.

Prabuty. Ul. B. Prusa. Piwnica kamienicy nr 78-79.

Prabuty. Ul. B. Prusa. Piwnica kamienicy nr 77.

Prabuty. Ul. B. Prusa. Fragment klatki schodowej.

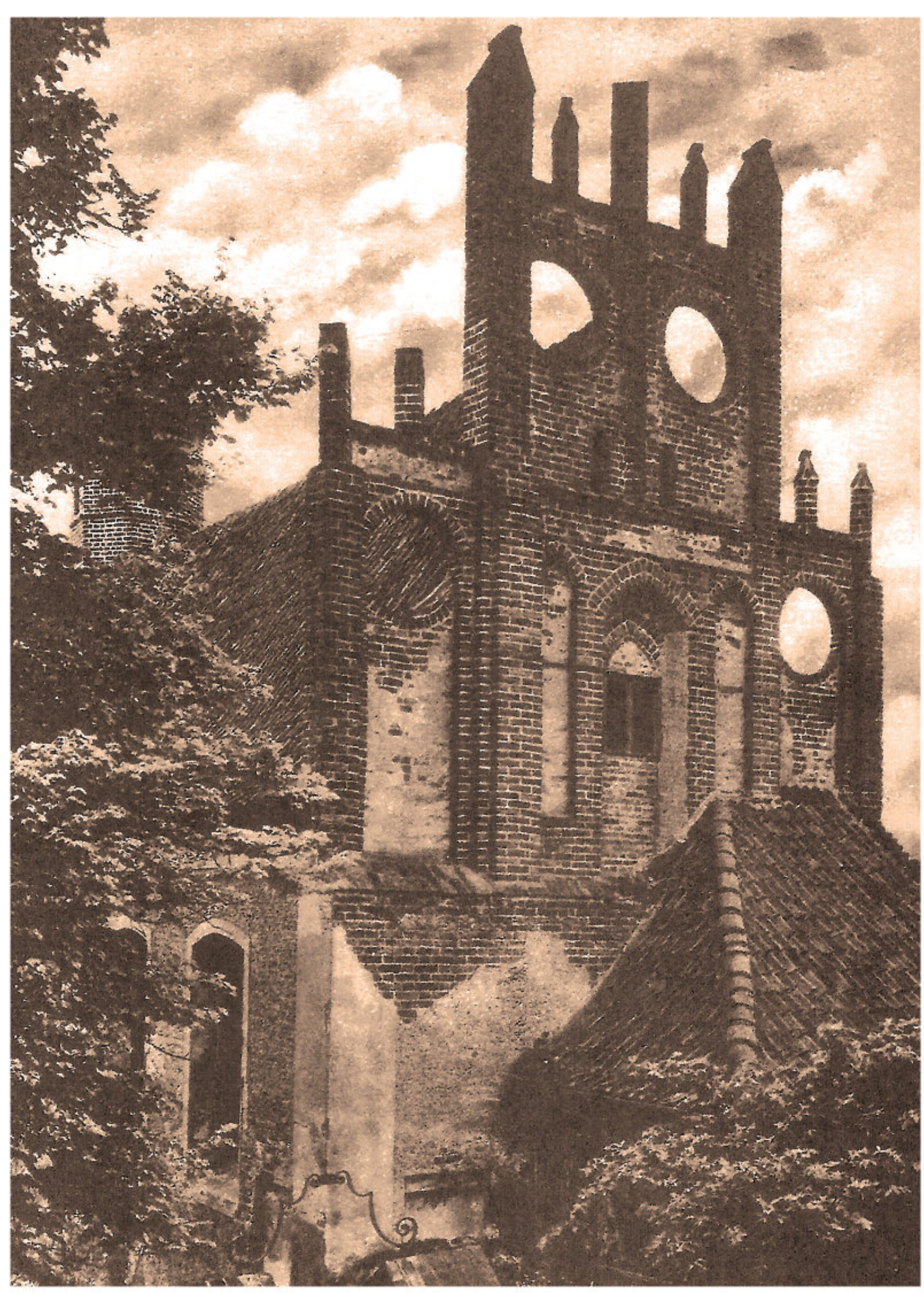

Prabuty. Ul. B. Prusa. Klatka schodowa do piwnicy kamienicy nr 78

ŻYCIE RELIGIJNE

Przy kościele funkcjonował cmentarz, znajdowały się dom plebana i szkoła, utrzymywana wspólnie z władzami miasta.

Prabuty. Kaplica p.w. NMP-tzw. Kościółek Polski. Stan z początku XX w.

Główną świątynią Prabut był kościół p.w. św. Wojciecha, którego budowę rozpoczęto prawdopodobnie po lokacji miasta w 1330 r. Mógł on mieć formę jednonawowego kościoła halowego z absydą ołtarzową i potężną wieżą dobudowaną od strony południowo-wschodniej. Podczas wojen miały miejsce liczne zniszczenia i dewastacje obiektu.

W pierwszej połowie XVI w. świątynia została odbudowana, a po sekularyzacji Zakonu (1525 r.) stała się kościołem ewangelickim. Liczne pożary w XVII – XVIII w. niszczyły obiekt, a w 1807 r. urządzono w nim nawet lazaret wojsk napoleońskich. Zakończenie wojny w 1945 r. unicestwiło Stare Miasto i prabucką farę i dopiero w 1980 r. przystąpiono do jej odbudowy. W 1992 r. świątynia otrzymała godność konkatedry diecezji elbląskiej.

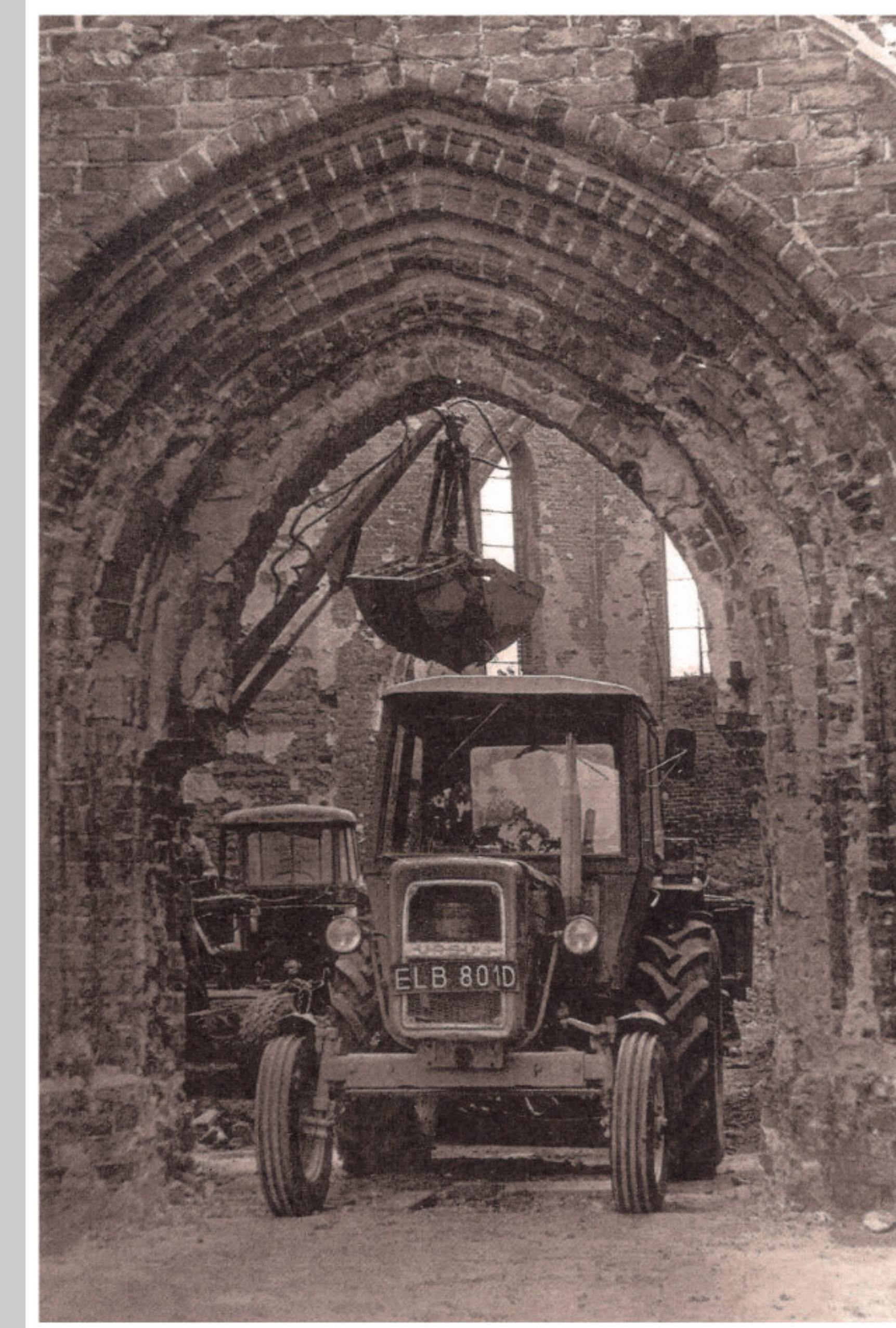

Prabuty. Widok z rynku na kościół p.w. św. Wojciecha i fontannę Rolanda.

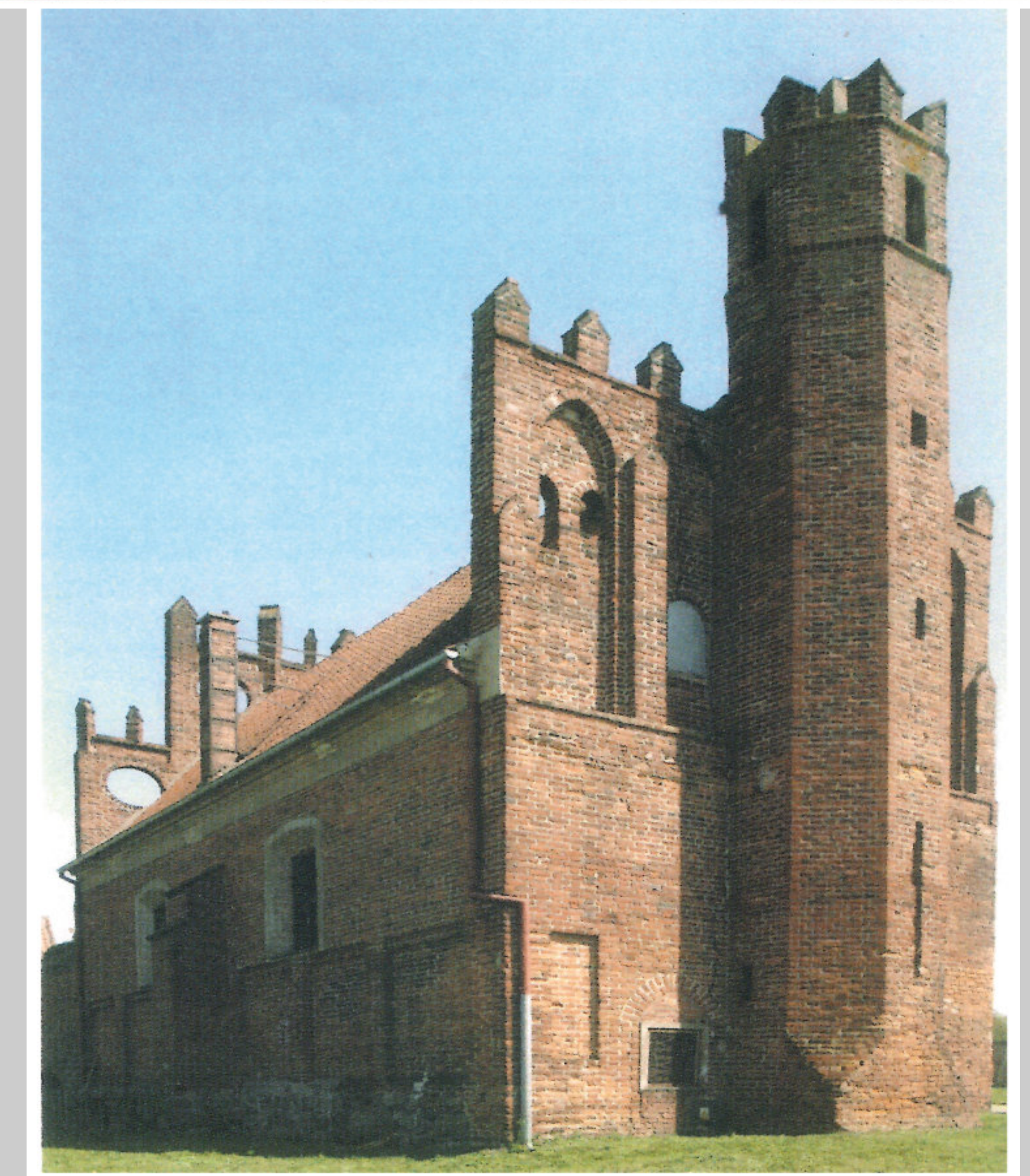
Drugą świątynią Starego Miasta był tzw. Kościółek Polski określany wcześniej jako kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny, usytuowany na podzamczu. Początki budowy obiektu sięgają drugiej połowy XIV w. Stojąca do dzisiaj budowla zachowała pierwotną gotycką formę jednonawowego obiektu z wieżą oktagonalną od strony południowej. Na płaskim drewnianym stropie centralną część zajmuje postać Chrystusa otoczona wizerunkami ewangelistów umieszczonych w medalionach.

Po południowej stronie kościółka znajdowała się plebania, a od strony wschodniej cmentarz przeznaczony na pochówki dla uboższej ludności. W świątyni sprawującej obrzędy w języku niemieckim kazania były wygłaszane po polsku. Do połowy XVI w. mieszkańcami Prabut była przede wszystkim ludność wyznania katolickiego. Po sekularyzacji zakonu – od 1525 r. - zdecydowaną większość stanowili ewangelicy. W Prabutach do 1818 r. istniała mała gmina kościoła reformowanego, która połączyła się z luteranami. W mieście zamieszkiwali także nieliczni wyznawcy obrządku staroluterańskiego, baptyści i mennonici.

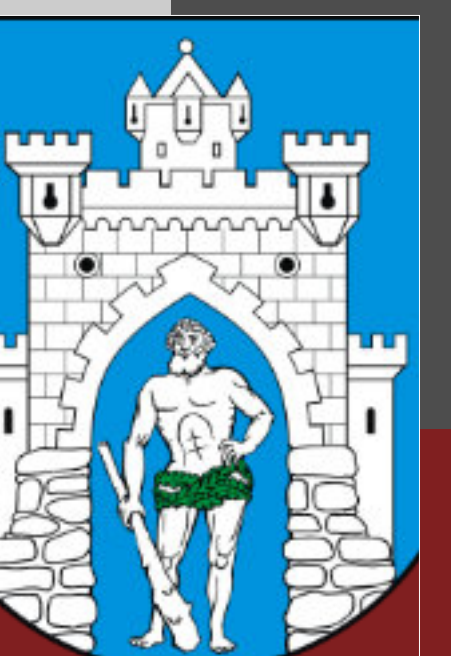
Od połowy XIX w. na Starym Mieście i w okolicy mieszkali nieliczni obywatele wyznania mojżeszowego, a przy dzisiejszej ulicy Kopernika wybudowano synagogę.

Prabuty. Kościół parafialny p.w. św. Wojciecha. Stan z 1980 r. Rozpoczęcie prac budowlanych.

Prabuty. Kaplica p.w. NMP-tzw. Kościółek Polski. Stan z początku XX w. / Fragment drewnianego malowanego stropu.

INFRASTRUKTURA MIEJSKA – wodociągi

Prabuty, jak każde inne miasto, musiało zapewnić mieszkańcom pewną infrastrukturę komunalną. Należały do niej m.in. zaopatrzenie w bieżącą wodę warunkujące utrzymanie higieny w mieście, odprowadzanie nieczystości, dbałość o stan nawierzchni ulic i ich oświetlenie, funkcjonowanie opieki sanitarnej – w tym działalność przytułków i szpitali – jak i organizowanie szkolnictwa.

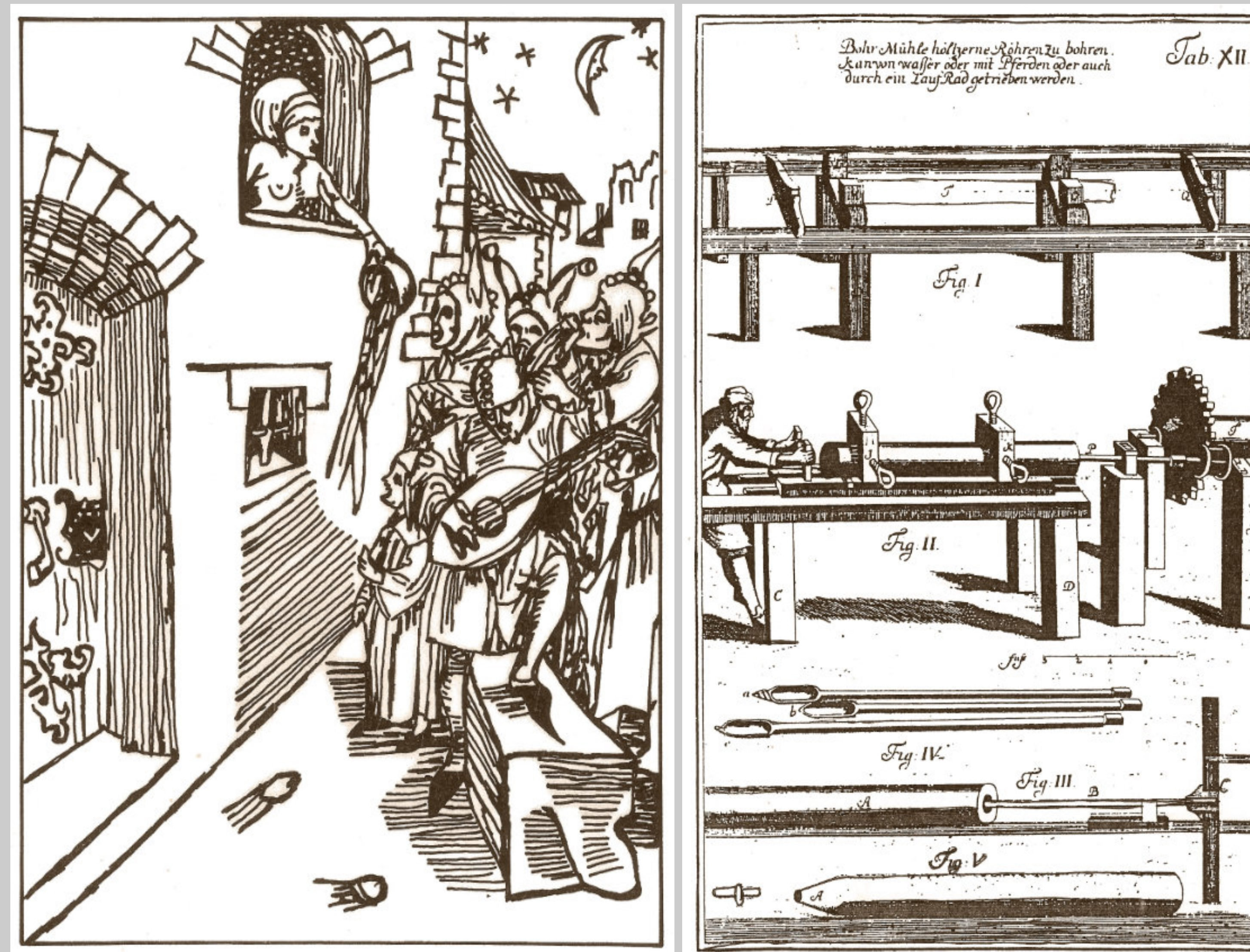

Tak mogły wyglądać studnie w Prabutach. A-zurawiem; B-łańcuchowa. Wg Schildhauer 1995. Przykład konstrukcji rurmusa podnoszącego wodę. Solski 1959

Początkowo wodę do celów konsumpcyjnych i produkcyjnych czerpano z jeziora Liwieniec i rzeki Liwy (kanał Młyński). Kopano też nieliczne studnie. Budowę pierwszych wodociągów rozpoczęto w latach 1575-1580, które szybko jednak zostały zniszczone podczas wojen szwedzkich w XVII w. Trudną sytuację pogarszały liczne pożary niszczące zamek i miasto.

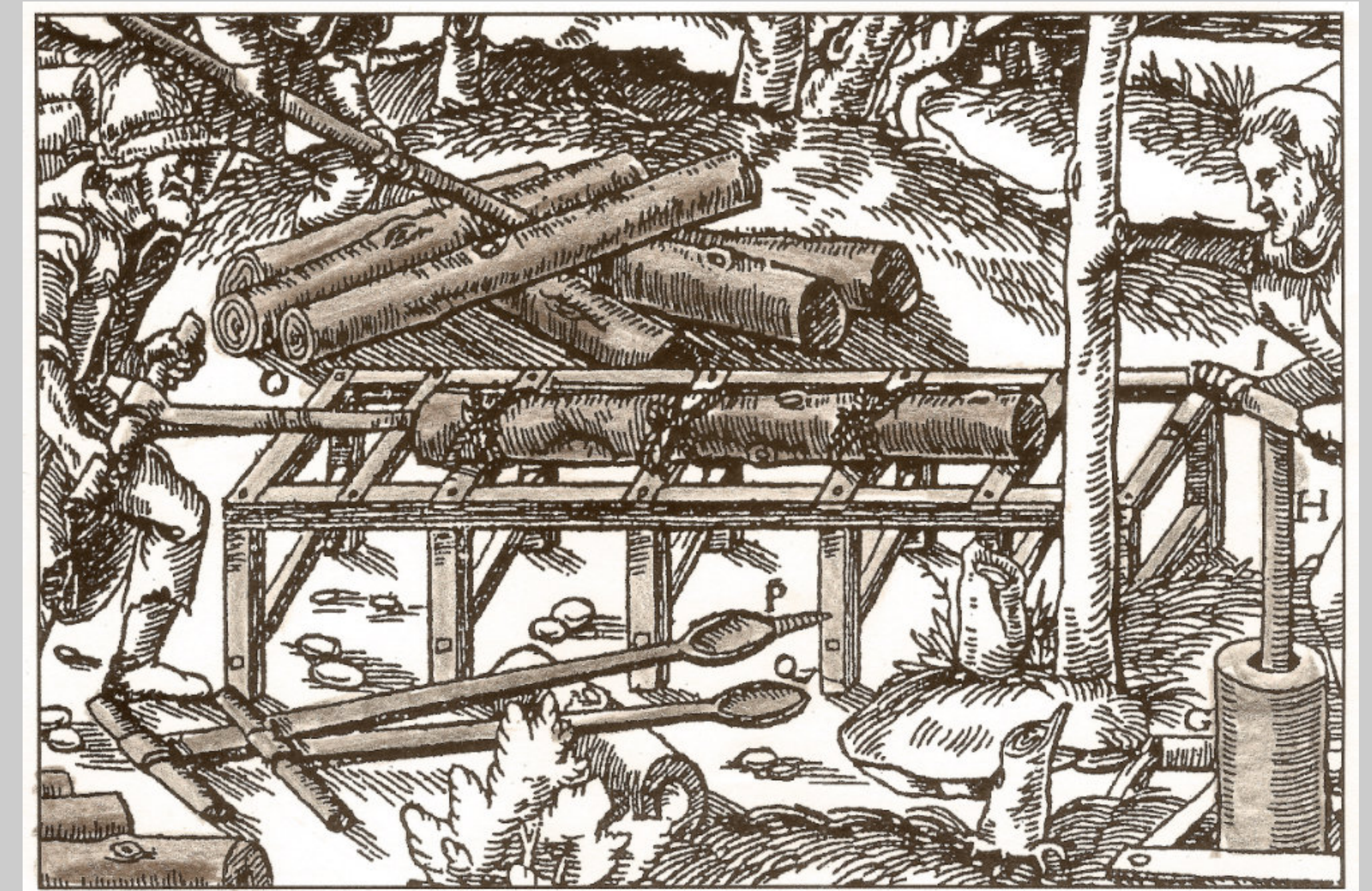
Niezbędne okazało się wybudowanie nowej sieci, którego to zadania podjął się mistrz budowlany H. Hindersin na podstawie decyzji wydanej w 1725 r. przez radcę M. Stolterforth i generała M. von Budenbrock z Kamery Wschodniej w Kwidzynie.

W ciągu kilku lat (1726-1730) prace zostały zrealizowane.

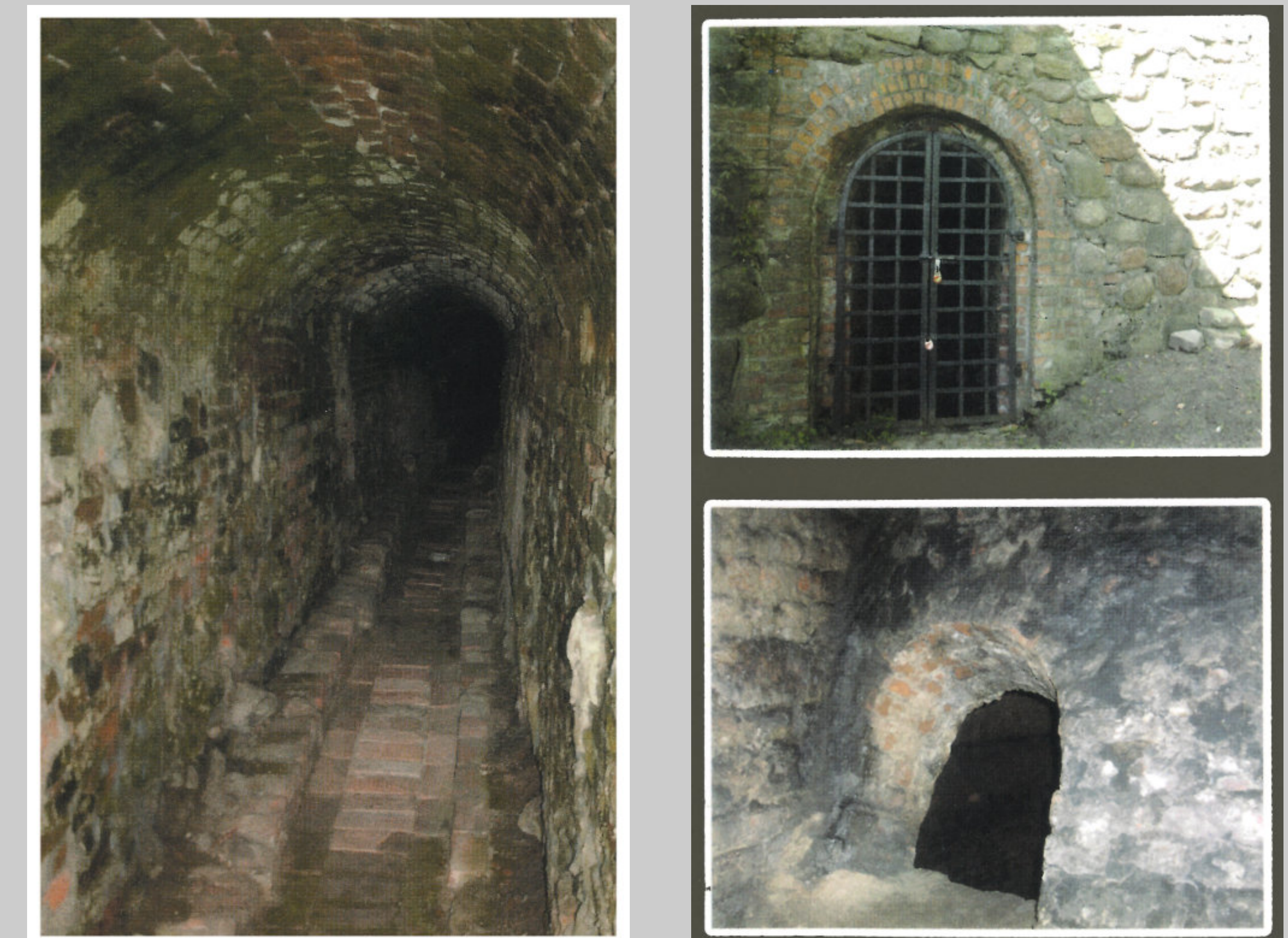
Wylewanie nieczystości, oraz drążenie drewnianych rur. Wg Grewe 1991

Wodę czerpano z Raniewa i jeziora Młyńskiego. Spiętrzający ją rurmus, usytuowany przed murem obronnym od wschodniej strony miasta, tłoczył ją do drewnianych rur ułożonych w ceglanych kanałach pod rynkiem i do cystern umieszczonych w jego narożnikach. Nad nimi umieszczono pompy. Ceglane kanały o długościach: 42 m, 45 m i 120 m przysklepione kolebkowo miały 1,70-2,30 m wysokości, 1,20 m szerokości i grubości ścian 0,70-0,80 m, a cysterny 5 m wysokości i 4 m średnicy. W ulicach ułożono drewniane rury wodociągowe, które rozprowadzały wodę.

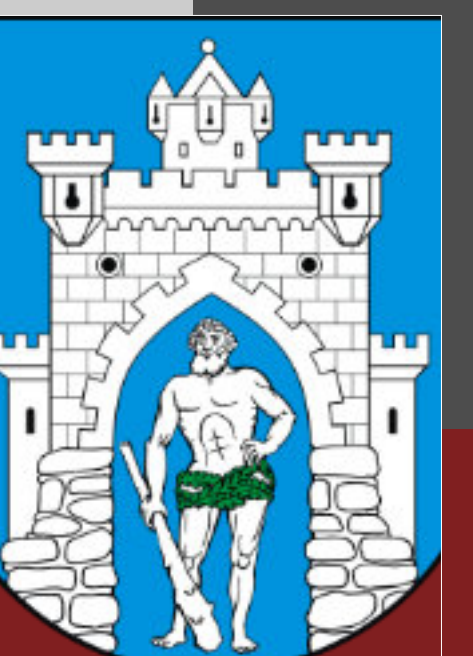

Drążenie świdrem tunelu w pniu przyszłego odcinka wodociągu. Wg. Grabowski, 1994.

Pod koniec XVIII i w XIX w. miały miejsce liczne naprawy i częściowa wymiana rur drewnianych na żeliwne. Jednak funkcjonujące wodociągi nadal nie spełniały dostatecznie swojej roli i 30.03.1908 r. Zdecydowano o wybudowaniu nowej sieci. Bramę Kwidzyńską przebudowano na wieżę ciśnień, stację pomp umieszczono przy ul. Kwidzyńskiej i już 21.12.1908 r. oddano do użytku nowe wodociągi.

Prabuty. Kanał wodociągowy pod rynkiem wybudowany na początku XVIII w. Stan obecny./ Główne wejście do wodociągów pod rynkiem. Stan obecny

DOM

Tak mogły wyglądać najstarsze budynki drewniane w Prabutach.

W Prabutach, podobnie jak w innych miastach, teren przeznaczony do zabudowy mieszkalnej został podzielony na działki o zróżnicowanych wymiarach. W obrębie każdej z nich mieszkańcy wznosili domy, pomieszczenia gospodarcze, budowali studnie i latryny.

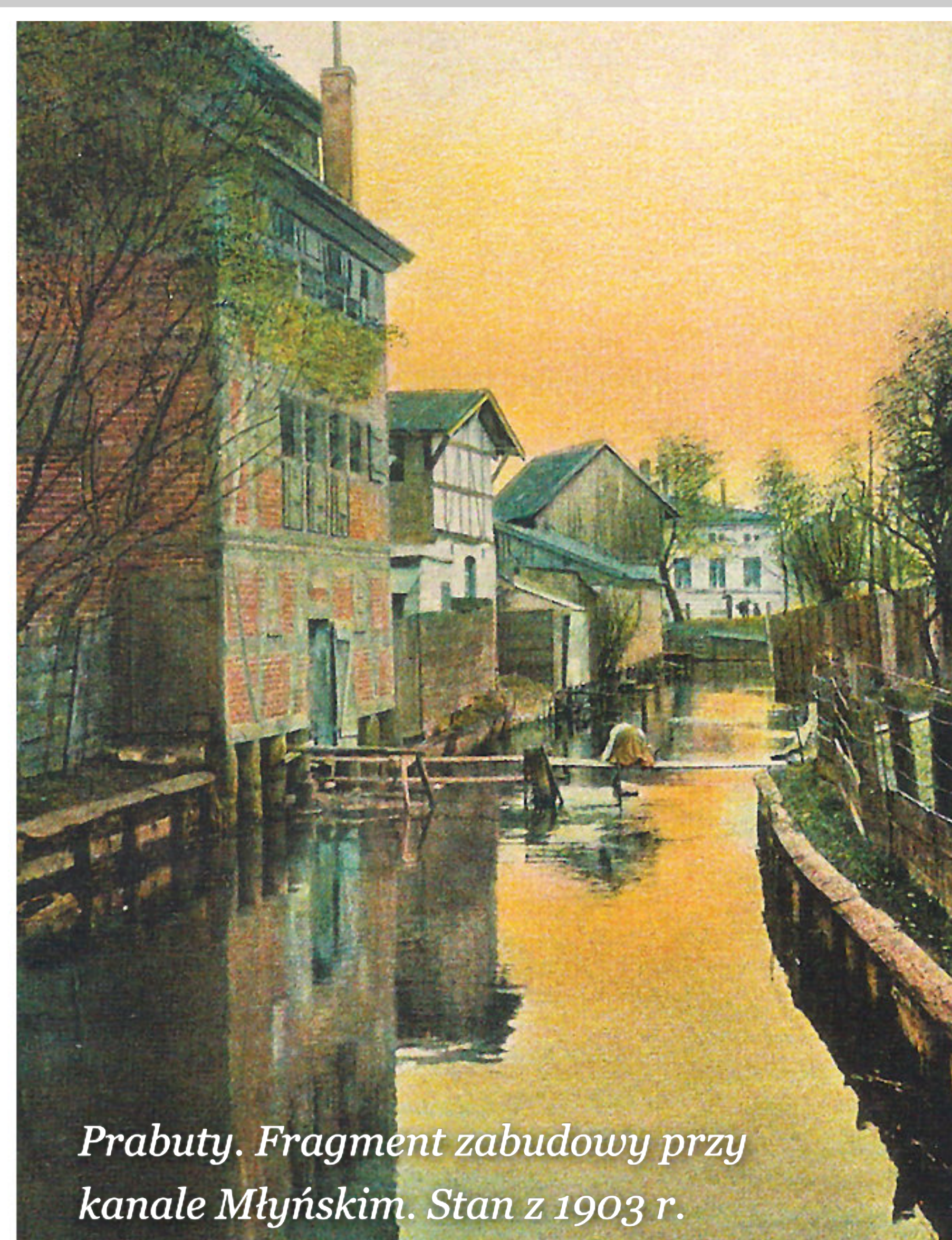
Ryc.2. Fragment średniowiecznego miasta. Miniatura z XV w.

Najstarszymi budynkami mieszkalnymi były drewniane domy wznoszone w konstrukcjach: zrębowej, słupowej, palisadowej, szkieletowej (szachulcowej). Niestety liczne pożary i zniszczenia podczas wojen zdewastowały całkowicie najstarszą średniowieczną drewnianą zabudowę Prabut. W okresie nowożytnym do budowy kamienic mieszczańskich zaczęto używać bardziej trwałych materiałów: kamienia i cegły. Chociaż one także były narażone na działania destrukcyjne.

*Prabuty. Ulica Królewska – obecnie Kraszewskiego.
Stan sprzed 1918 r.*

Domy w konstrukcji szkieletowej. Fragment średniowiecznego miasta. Miniatura z XV w.

Prabuty. Fragment zabudowy przy kanale Młyńskim. Stan z 1903 r.

Podczas badań archeologicznych prowadzonych w obrębie działek miejskich znajdujących się przy ulicach: Baczewskiego, Prusa, Jagotty i południowej pierzei rynku, odsłonięto relikty dawnej zabudowy, zachowanej w postaci murów piwnic. Najstarsze, mocno zniszczone elementy ich fundamentów możemy datować na przełom XVII i XVIII w. Następujące po sobie kolejne przebudowy i rozbudowy domów od XVIII do XX wieku znalazły odzwierciedlenie w zachowanych murach piwnicznych.

Fragment uliczki z drewnianą zabudową i budynek o konstrukcji szkieletowej.

Podczas prac wykopaliskowych ustalono również kolejność zabudowy w obrębie działek. Od strony ulicy stawiano część frontową kamienicy tzw. Pierwszy trakt, bardzo często nie podpiwniczony. Do niego dostawiono drugą, podpiwniczoną, większą część budynku – określaną mianem drugiego traktu. Podczas późniejszych przebudów często łączono obydwa trakty, nakrywając dużą kamienicę jednym dachem, najczęściej pulpitowym.

Na podwórkach sytuowanych w tylnej części działek umieszczano różnorodne zabudowania o charakterze gospodarczym – bardzo często drewniane.

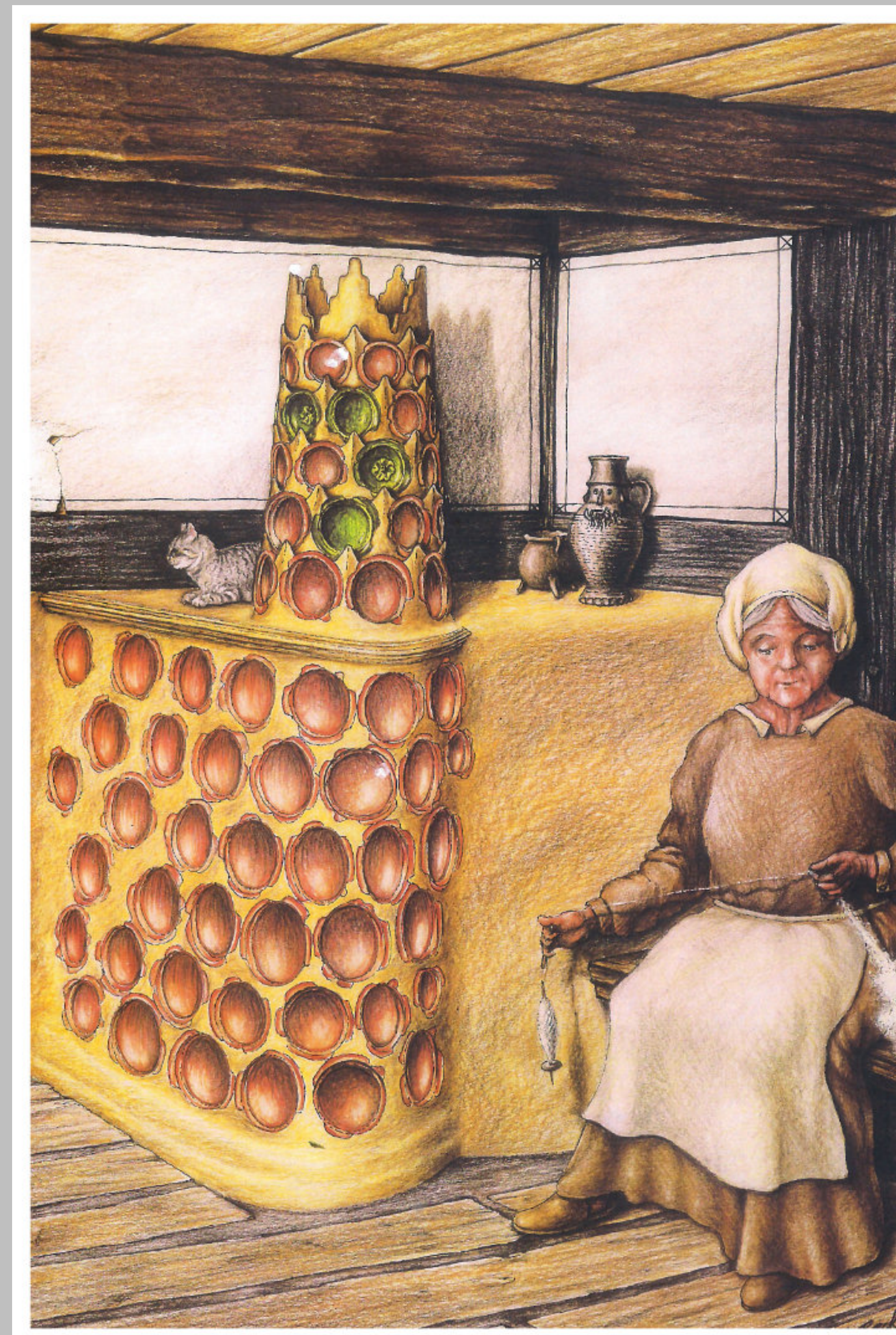

DOM - wnętrze

Odkrywane podczas badań archeologicznych relikty domów mieszkalnych – drewnianych i murowanych – stanowią podstawy do prób rekonstruowania ich formy. Większą trudność sprawia odtworzenie wyposażenia wnętrza. Nie zachowały się przecież meble ani inne urządzenia. Możemy je ustalić tylko na podstawie źródeł pisanych i ikonograficznych. Jest oczywiste, że w izbach mieszkalnych stały łóżka, skrzynie, stoły, szafy, wisały półki.

W średniowiecznej kuchni. Miniatura z XV w.

W XVI-wiecznej izbie. Piec z kaflami miskowymi

Klimat Prabut wymagał ogrzewania domów. Początkowo były to paleniska, na których również gotowano. Najbardziej popularnym urządzeniem służącym do ogrzewania wnętrza były piece. Liczne znalezione kafle piecowe – garnkowe, miskowe, cylindryczne czy płytowe – często były bogato ornamentowane i pokrywane barwnym szkliwem.

Istotną kwestią było zapewnienie dobrego oświetlenia we wnętrzach obiektów. Początkowo otwory okienne zabezpieczano błonami i małymi gomółkami; potem powszechnie używano w tym celu zwykłego szkła.

Piec z otwartym paleniskiem. XV w.

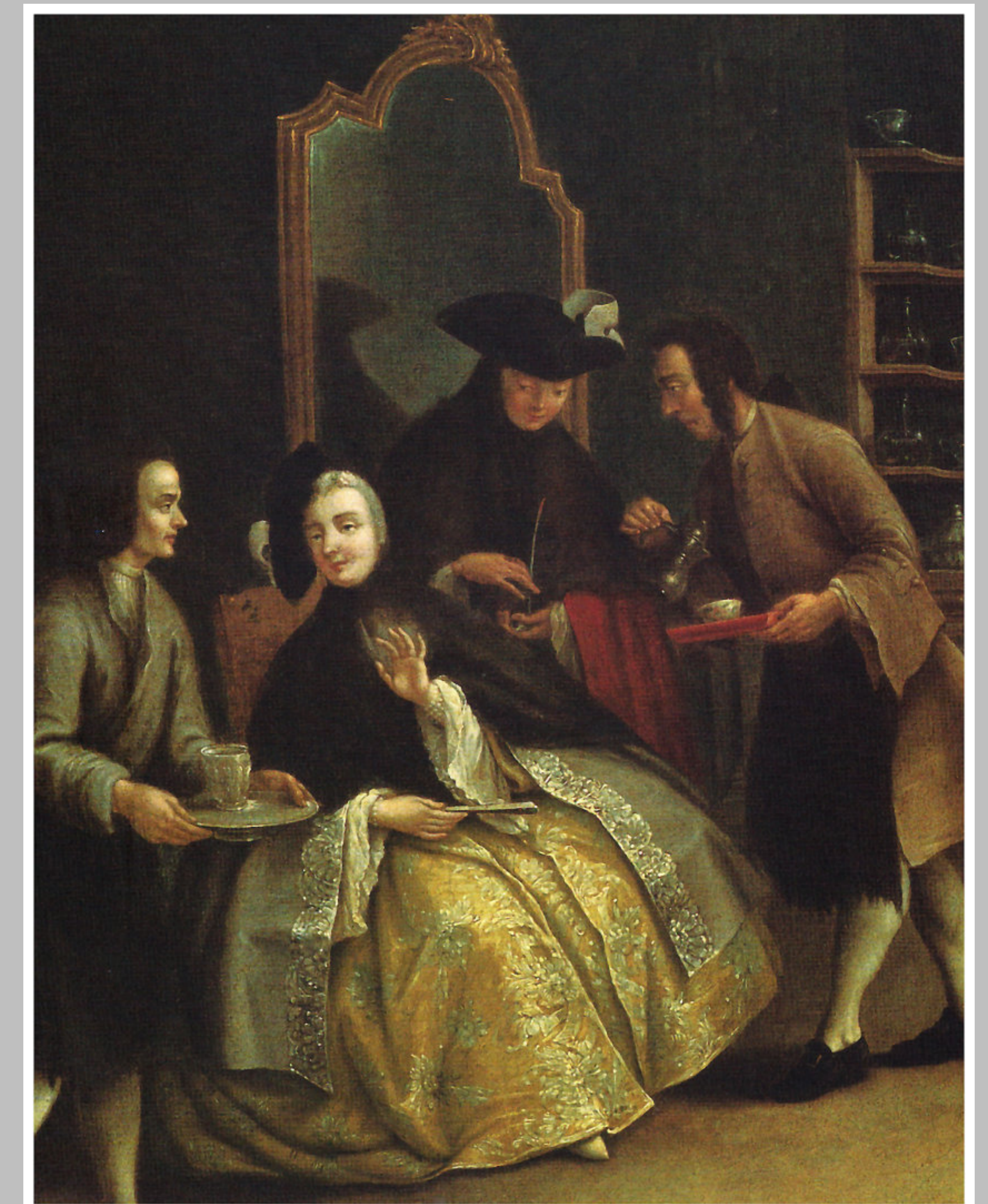
Najprostszym sposobem rozjaśniania wnętrza był ogień z paleniska. Bardziej praktyczne było użycie świec umieszczanych m.in. w lampach, lichtarzach, świecznikach. Wynalezienie i używanie lampy naftowej zwiększyło bezpieczeństwo mieszkańców przed ewentualnymi pożarami.

Wnętrze ogrzewane piecem kaflowym. XVI w.

Kuchnia należała do najważniejszych pomieszczeń w każdym domu. Podstawowym elementem jej wyposażenia był kominek lub piec w formie otwartego paleniska, znajdowały się tutaj stoły, półki, skrzynie, różnorodne pojemniki. W kuchni używano całej gamy wyrobów glinianych, metalowych, drewnianych, wiklinowych.

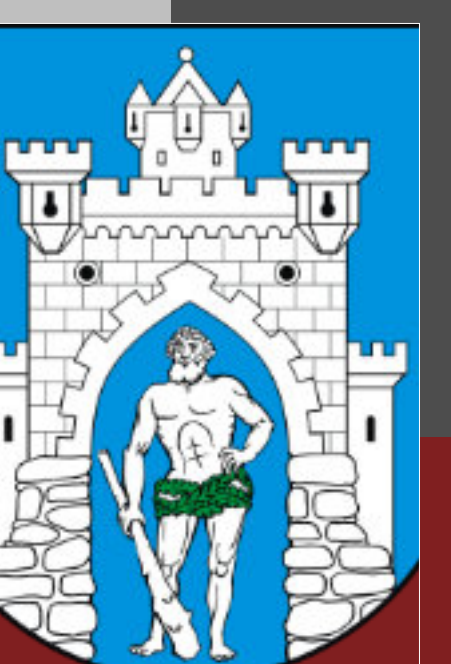
W budynkach drewnianych i murowanych znajdowały się izby mieszkalne, ale także niewielkie warsztaty rzemieślnicze i miejsca do sprzedaży własnych wyrobów.

Spotkanie przy kawie. XVIII w.

Kołyska. XV w.

PRABUCKIE RZEMIOSŁO

Gospodarczą pozycję Prabut tworzyli kupcy, rzemieślnicy, okoliczni pracownicy rolni, a rytm ich życia w mieście wypełniała przede wszystkim praca.

Kramy w średniowiecznym mieście. Miniatura XV w.

Pierwsi rzemieślnicy – nie zrzeszeni jeszcze w cechach – byli wytwórcami artykułów codziennego użytku, zaopatrując mieszkańców w podstawowe wyroby m.in. odzieżowe, skórzane, drewniane, metalowe, artykuły spożywcze.

Wprowadzenie od końca XIV w. Obowiązkowego systemu cechowego zrzeszającego rzemieślników, wiązało się z wydaniem statutów. Było to procesem połączonym m.in. z nakazem wybudowania urządzeń handlowych – jatek, ław rzeźniczych, kramów – jak i uporządkowaniem zasad ich działalności zawodowej i norm życia prywatnego.

Rekonstrukcja kramu szewca. Piekarz „białego pieczywa” przy pracy. Miniatura XIV w.

W statutach określano sposoby i etapy nauki zawodu – od ucznia, poprzez czeladnika aż do pozycji mistrza. Przepisy regulowały tryb życia ich członków, przywiązując wagę do korporacyjnych czynności, życia religijnego i związanych z nim uroczystości. Rzemieślnicy zrzeszeni w cechach byli także zobowiązani do świadczeń na rzecz miasta, np. w przypadku pożaru czy innych klęsk żywiołowych.

W średniowiecznej kuźni. Miniatura XIV w.

W Prabutach rzemieślnicy byli zrzeszeni w ponad 20 cechach. Do najliczniejszych wytwórców i producentów należeli: piekarze, rzeźnicy, browarnicy, sukiennicy (farbiarze, garbarze, tkacze), murarze, kowale.

A także: krawcy, szewcy, rybacy, kuśnierze, wytwórcy różnorodnych przedmiotów drewnianych. Funkcjonowali również rzemieślnicy będący w pewnych okresach czasu jedynymi w swoim zawodzie: aptekarz, łaziebnik, introligator, zegarmistrz, mosiężnik.

Obróbka skóry. Kodeks Behema. XV w.

W warsztacie stolarskim. Miniatura XV w.

W mieście pracowali także partacze, czyli rzemieślnicy nie zrzeszeni w cechach. Nic jednak nie wiadomo o zakresie ich wytwórczości, nie była bowiem z oczywistych względów odnotowywana w źródłach pisanych.

DAWNI MIESZKANCY

Społeczność Prabut w średniowieczu i czasach nowożytnych była z pewnością zróżnicowana pod względem etnicznym, społecznym, zawodowym. Pozycja mieszkańców w miejskiej zbiorowości zależała od różnych kryteriów: miejsca zamieszkania i wyglądu domostwa, sprawowanego urzędu, wykonywanego zawodu.

W rezultacie warstwy prabuckiej społeczności – bogaci mieszczanie, rzemieślnicy, pospólstwo i plebs – funkcjonowały w określonych z góry ramach.

Stroje ubogich mieszkańców – XVII w.

Nakaz dostosowania się do obowiązujących norm dobrze ilustruje fragment testamentu krawca z XVII w., który przekazując córce min. dwie suknie przypomniał, że *powinny one być nie najlepsze, ale też i nie najgorsze, lecz takie, jak to jest między ludźmi rzemiosła we zwyczaju.*

W okresie średniowiecza Prabuty zamieszkiwali przede wszystkim obywatele niemieccy, w niewielkim stopniu Prusowie i ludność słowiańska. Pod datą 1576 r. odnotowano w mieście 136 obywateli a liczba mieszkańców zwiększająca się przez stulecia osiągnęła w 1912 r. 5032 osoby (wg Reks), przy zdecydowanej przewadze Niemców wyznania ewangelickiego.

Rodzina mieszczańska wg. Jan Steen, Dzień Świętego Mikołaja, 1663-65

Generalna wymiana ludności w Prabutach nastąpiła po zakończeniu II wojny światowej. Po opuszczeniu miasta przez ludność niemiecką, przybywali osadnicy z terenów wschodnich, m.in. z Wołynia.

Ubiór był jednym z istotnych elementów świadczących o przynależności mieszkańców dawnych Prabut do konkretnych grup społecznych.

*Stroje ubogich mieszkańców – I połowa XVI w.
Stroje mieszczan z XVII-XVIII w. (wg Pawlak 1997 i wg Kowalski 1997)*

Jednak brak źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych dotyczących miasta nie pozwala nam na ich zaprezentowanie, ale poprzez analogie do archiwaliów z innych miast możemy je porównywać.

*Fotografia rodziny wykonana w Prabutach przed 1914 r.
(wg Kronikarskim Piórkem.... 1/2011)*

Przesiedleńcy z 1945 r. przybywają do Prabut

